

**Mine Kılıç, Kahramanmaraş Merkez Ağızı,
Kahramanmaraş 2008, 180 s, ISBN 994452884-6
Tuncer Gülensoy***

Türkiye’de “*Anadolu ağızları*” ile ilgili çalışmaların öncüsü, Köktürkçe, Eski Uygur Türkçesi, Türk Dili Tarihi, Türk lehçeleri, Türk kavimleri, Anadolu ağızları gibi konuların uzmanı rahmetli hocam Prof. Dr. Ahmet Caferođlu’dur. Onun dokuz ciltlik “*Anadolu Ağızları külliyyatı*”nın yanında 44 araştırma ve inceleme yazısı bu sahanın yön gösterici kaynaklarıdır. Onu, Zeynep Korkmaz (16), Saadettin Buluç (8), Hasan Eren (20), Selahattin Olcay (4), Efrasiyap Gemalmaz, (4), Tuncer Gülensoy (45), Ahmet B. Ercilasun (8), Hamza Zülfkâr (6), Gürer Gülsevin, Leyla Karahan, Nurettin Demir, Ahmet Buran, Necati Demir vb. bilim adamlarının yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezleri ile bilimsel makale ve bildirimleri takip etti.

Türkiye Türkçesi ya da Anadolu ağızları ile ilgili çalışmalarının bibliyografyası Saadettin Buluç’un “*Anadolu Ağızları Bibliyografyası*” (TM VII-VIII/1, 1942, s. 327-333) adlı makalesi ile başlar. Bunu Kayahan Erimer’in “*Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*” (TDAY-Belleten 1970, s. 211-236) adlı makalesi takip eder.

Anadolu ve Rumeli ağızları üzerine yazılan kitap, makale, bitirme-yüksek lisans-doktora ve doçentlik tezleri ile bildirimler ve araştırma yazılarının künyeleri Tuncer Gülensoy tarafından kitaplaştırılır: “*Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası (Anadolu-Kıbrıs-Suriye-Irak-Bulgaristan-Yunanistan-Yugoslavya ve Romanya Türk Ağızları)*”, Ankara 1981, 144 S.

Bu kitabın yayınlanmasından 20 yıl sonra, 2000 yılına kadar yazılmış olan kitap ve makalelerin künyeleri Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya tarafından “*Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*” (Ankara 2003, 221 S., Akçağ Kitabevi yay.) adı altında 2203 künye verilerek yayımlanır.

Bu el kitabı yayımlandıktan sonra, beş yıl içerisinde çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından ağızlarla ilgili kitaplar ve makaleler yayınlanmış, çeşitli bilimsel toplantılara bildirimler sunulmuştur. 2000-2008 yılları arasında yayınlanan bu tür çalışmalar da bibliyografyanın yeni baskısı için fişlenmektedir.

Burada tanıtma ve tenkidini yapacağımız Mine Kılıç’ın “*Kahramanmaraş*

* Prof. Dr.

Merkez Ağzı” adlı kitabı da 2008 yılında yapılan son yayınlardandır. Öğrencilerimizden Yard. Doç. Dr. Canan İleri’nin “*Eskişehir Türkmen Ağzlarının Söz Varlığı*” (Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi yay., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, 2008, XLIX+712 S.) ve “*Eskişehir İli Mihaliççik İlçesi ve Yöresi Ağzları*” (TDK yay., Ankara 2008, 879 S.) adlı eserleri de ağızlar konusundaki son yayınlardandır.

“Kahramanmaraş Merkez Ağzı”nın yazarı Mine Kılıç, merkezden derlediği ağız malzemelerini “Görevsel Sesbilim (Fonoloji) ve Biçimbilim (Morfoloji)” bölümleri başlığı altında incelemiştir. Bu çalışmada, şimdiye kadar yapılan ağız çalışmalarında görülmeyen ya da uygulanmayan bir sistem verilmeye çalışılmış ama ortaya çıkan karışıklık Kahramanmaraş merkez ağzının anlaşılmasını zora sokmuştur. Anadolu ağızlarının yazıya aktarımı için pek çok bilim adamı tarafından farklı “transkripsiyon” (çevriyazı) uygulanmış, bu durum 1979 yılında Tuncer Gülensoy tarafından “Türk Fonetik Transkripsiyonu” (Türkoloji dergisi) adlı inceleme yazısıyla tenkit edilerek yeni bir teklifte bulunulmuştur. Bundan sonra TDK’nun benzer önerisi ile transkripsiyonlamada birliğe doğru gidilmiştir. Nitekim, Gülensoy’un “*Kütahya ve Yöresi Ağzları*”, Ercilasun’un “*Kars İli Ağzları*”, Gülsevin’in “*Uşak Ağzı*”, E. Boz’un “*Afyonkarahisar Ağzı*”, M. Sağır’ın “*Erzincan ve Yöresi Ağzları*” vb. eserlerde pek fazla farklılık yoktur.

M. Kılıç, anlaşıldığı kadarıyla kendisinden önce yapılan pek çok ağız çalışmasını ve Gülensoy’un “Türkiye Türkçesi Ağzları Bibliyografyası”nı görmemiştir. Eğer bu bibliyografyayı görmüş olsa idi, ağız konusunda yazılmış fonetik ve morfoloji ile ilgili pek çok araştırmayı da kullanmış olacaktı. Kılıç’ın hiç gereği yokken “uluslar arası fonetik alfabeti” diye kullandığı sistem, Kahramanmaraş merkez ağzını içinden çıkılmaz duduma sokmuştur. Eğer uzun ünlüler için **a, e, ı, i, o, ö, u, ü** üzerine (-: **ā, ē, ī, ū, ū**), yuvarlak ünlü için **a, ı, u** üzerine (° : **ā, ı°, ū**), **kapalı e** için (ê) işaretlerini kullansaydı, anlaşılması daha kolay olurdu. Ünsüzler için verilen çizelge de hiç uygun değildir. Kalın ünsüzler için **ğ, h, k** işaretleri yeterli olurdu. Damak n’si için de **ŋ** uygundu.

İncelemeler bölümünde verilen örneklerin kimileri ya yanlış ya da uygun değildir:

s. 30’da: **öfele-** < **ovala-** değildir; ET’de < **uv-, uw-, öw-** “ufalamak” biçimindedir.

s. 30’daki uyum değişmesine ek: **ecer** < **acar** , **ence** < **anca(k)** güzel örneklerdir.

s. 31’de kalın ünlülerin incelmesi: **tene** < **tane** değil < Fars. **dāne** olmalıdır.

s. 32’de ince ünlülerin kalınlaşmasındaki **gardaşı** < **kardeşi** olmamalıdır. Çünkü kelime **kardeş** < **kā** “arkadaş, akraba” +**daş**’tan türemiştir. Bazıları < **karındaş** < **karın+da eş** etimolojisini yapar.

s. 33'teki dar ünlülerin genişlemesindeki **ey** < **iyi** etimolojisi yanlıştır. [**eöğü** > **edgü** > **eygü** > **eyü** > **eyi** > **iyi**] olmalıdır.

s. 33'teki **yörü-** < **yürü-** değildir. < ***yöri-** < ***yör-(i)-** olmalıdır.

s. 34'deki **çıbıg** < **çubuk** yanlıştır: < **çip** “ince, yumuşak dal”+(**I**)**k** . Eski Uygur Türkçesinde **çubik**, **çubuk** biçimleri varsa da yaşayan Türk lehçelerinde, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dışında, **i/i'**lidir: Eski Kıpçak Türkçesinde de **çıbık** biçimindedir.

s. 35'teki Ön ses türemesi için verilen **ısıtma** < **sıtma** örneği yanlıştır. Çünkü, etimolojisi bunun tersidir: **sıtma** < **ısı-t-ma** . Bu örnek ön seste **ı+** düşmesi olarak verilmelidir.

s. 44'deki **g** > **k** değişmesi için verilen kölge, kün, köynek örnekleri doğru fakat köken işareti (<) yanlıştır. **kölge** < ET. **kölige** (DLT: **kölik** / **kölikē**) < **kö:-** “toplanmak”**ı+ig-e**; **kün** < **kün**; **gömlek** < ET. **köñlek** < ***kö:ñ**’lek < ET. **kö:ñ** “deri, ham deri”+**lek**

s. 45'teki **p** > **b** değişmesindeki **biş-** < **piş-** örneği yanlıştır, doğrusu **biş-** > **piş-** olacaktır.

Bu araştırmada daha pek çok yanlışlık ve bilgi eksikliği görülmektedir. Anadolu ağızları üzerine çalışmak öyle sanıldığı gibi kolay değildir. Derlemeden sonra elde bulunan ağız malzemesini değerlendirebilmek, yorumlamak için ET'nin özellikle fonetiğini çok iyi bilmek gerekmektedir. Bilindiği gibi Anadolu ağızlarında *Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice* sözcükler de alıntı olarak bulunmaktadır. Onun için bu dillerin bazı özelliklerini de bilmek gerekir.

Anadolu ağızlarında Eski Türkçedeki biçimleriyle yaşayan yüzlerce sözcük bulunmaktadır. Bugünkü Türkiye Türkçesinde **d-**, **g-**, **p-** (< **b-**), **v-** (< **b**) biçimlerinde yaşayan bu sözcüklerin ET biçimlerini iyi bilmek gerekir. Ayrıca, ET'de ilk hecede görülen “*aslî ünlü uzunlukları*” Anadolu ağızlarında da yaşamaktadır. Her ne kadar, M. Kılıç Kahramanmaraş ağzında “aslî uzun ünlü” yok diyorsa da metinlerden bulduğumuz bazı örnekler onu doğrulamıyor: [kele üç **gü:nüg** gelin ...] **gü:nüg**'deki **gü:n** (yani: **gün** < ET. **kün**) sözcüğündeki **ü** uzundur. (s. 101, str. A6)

2. örnek: **yo:g** [**yök**] Memmed Ali sende (s. 104, str. Y2): **yo:g** < ***yö-k** [OT. **yokad-** “yok olmak” < **yö-k+ad-**

Yukarıdan beri verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi ağız çalışması üzerine ses ve biçim bilgisi çalışması yapmak için Türkçenin yapısını ve geçirdiği evreleri Orhun'dan günümüze kadar çok iyi bilmek gerekmektedir. Gerekirse etimolojik sözlüklere bakılmalı, daha önce yapılan ağız çalışmalarından da karşılaştırmalı örnekler alınmalıdır. Tez, bir bilimsel çalışmanın sonuçlarını ortaya koyan eserdir. Tezi yapan kişi kadar, o tezi yöneten kişinin de sorumlulukları

vardır. Onun için bir tezi yönetecek kişinin en az doçent unvanını (habilitasyon) kazanmış, tez yönetecek seviyeye ulaşmış olması gerekir. Hele “doktora tezi” yöneten bilim adamı en az doçent olmalı, eserleriyle tanınmalıdır.

Buradaki tenkitlerde niyetimiz bir “bilim uzmanı” olmuş kişiyi incitmek değildir. Genç bilim adamları her şeyden önce sabrı öğrenmeli, çok okumalı ve araştırma yapmalıdır. Buėday başağı olgunlaşınca nasıl başını eğiyorsa, bilim adamı adayı da bu sabır ve azimle olgunlaşmalı ve eserleriyle vnecek seviyeye gelebilmedir.

Mine Kılıç’ın bundan sonraki çalışmalarında daha dikkatli olmasını dileriz.